

رهنمودهای مقام معظم رهبری برای مقابله با تحریم‌های همه‌جانبه آمریکا

علی فرهادی^{۱*}

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

بر مبنای فرمایشات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، یکی از چالش‌های اساسی بیرونی کشور تحریم است و لذا ... [مستولین] برای مقاوم‌سازی کشور در قبال تحریم‌های آمریکا، باید کشور را آماده کند؛ کشور را مقاوم‌سازی کنند. از این‌رو هدف این مطالعه احصاء راه‌کارهای اجرایی مقابله با تحریم‌های همه‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران بر مبنای فرمایشات مقام معظم رهبری است. این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است و از نظر جمع‌آوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و از نظر روش اجرا از نوع تحقیقات توصیفی است که به روش تحلیل محتوا انجام شده است. منابع مورد مطالعه فرمایشات مقام معظم رهبری است که به‌طور کامل مورد بررسی قرار گرفته است. اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای جمع‌آوری و به روش تحلیل محتوای کیفی و نگاشت شناختی تجزیه و تحلیل شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه، حفظ و حراست از تفکر انقلابی، تکیه بر اقتصاد مقاومتی و تقویت حوزه مدیریتی کشور از جمله راه‌کارهای اجرایی مورد نظر مقام معظم رهبری است که در صورت پیاده‌سازی کامل، همه توطئه‌های دشمن و سیاست فشار حداکثری دشمن را ناکام خواهد گذاشت و کشور را مقاوم و تهدیدها و فشارهای خارجی را بر فرصتی برای جمهوری اسلامی ایران تبدیل خواهد کرد.

واژه‌های کلیدی:

سیاست فشار حداکثری، اقتصاد مقاومتی، تحریم همه‌جانبه، دیدگاه اقتصادی، مقام معظم رهبری

۱- عضو هیئت‌علمی دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران، ایران

* ali_farhadi92@yahoo.com

مقدمه

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) فرموده‌اند: "یک سیاستی را دولت آمریکا در پیش گرفته است و آن، سیاست فشار حداکثری به جمهوری اسلامی است؛ خودشان هم میگویند، میگویند فشار حداکثری. حرف دولت کنونی آمریکا این است: می‌گوید که آقا با رودربایستی و با تعارف و مانند این‌ها نمی‌شود جمهوری اسلامی را به‌زانو درآورد، نمی‌شود او را به قبول و تواضع وادار کرد، بایستی فشار حداکثری وارد بیاوریم. فشار حداکثری هم همین است که مشاهده می‌کنید: انواع و اقسام تحریم‌های گوناگون، مدام تهدید، مدام یاهو‌گویی‌های مختلف در رسانه‌ها و غیره؛ این فشارِ حداکثری است. امیدشان به این است که این فشار حداکثری تأثیر بگذارد. او می‌خواهد فشار حداکثری را به ثمر برساند هم برای رقبای داخلی خودش، هم برای اروپایی‌ها، هم به‌عنوان یک سیاستِ قطعیِ رژیمِ ایالات‌متحده این را جا بیندازد" (۱۳۹۸/۶/۲۶).

انجام اقدامات خصمانه علیه جمهوری اسلامی ایران امری ثابت‌شده و غیرقابل تغییر انکار است و در فرمایشات مقام معظم رهبری نیز عدم اعتماد به آنان بارها در موقعیت‌های مختلف تکرار شده و خود دشمنان نیز اذعان به فشار حداکثری دارند و آشکار آن را بیان و به دنبال پیاده‌سازی آن هستند. قدرت ملی هر کشور متأثر از عناصری مانند قدرت نظامی، قدرت اقتصادی، قدرت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، فناوری و مانند آن است با توجه به اینکه استفاده از قدرت نظامی برای دشمن هزینه‌بر است و کشور ما در موقعیت نظامی بسیار خوبی قرار گرفته است لذا دشمن از طریق بعد اقتصادی وارد جنگ شده است که تحریم از ابزارهای آن است. اگرچه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کشورمان همواره مورد تحریم بوده است؛ ولی شدت و هدفمندی تحریم‌ها در چند سال اخیر افزایش یافته است. در چنین شرایطی، برای جلوگیری و توقف پیشرفت کشور، اقتصاد به‌عنوان هدف اصلی دشمن انتخاب شده است. در نتیجه عمده فعالیت‌های دشمن در جهت ناکارآمد نمودن اقتصاد کشور و فلج کردن آن صورت می‌گیرد. اصولاً توانایی و قدرت اقتصادی هر کشوری نه‌تنها در حفظ استقلال حاکمیت ملی نقش مهمی را بازی می‌کند، بلکه برای پیشبرد اهداف سیاست خارجی یک کشور که دارای اهداف وسیع سیاسی، ایدئولوژیکی و اقتصادی جهانی است، مهم‌ترین عامل و اهرم به‌شمار می‌رود. با توجه به شرایط موجود و نقض یک‌جانبه برجام توسط ایالات‌متحده و اتخاذ سیاست فشار حداکثری برای تحت تأثیر قراردادن کشور، ج.ا.ایران نیز بایستی متقابلاً اقدامات متناسب با وضعیت موجود را برای گذر از شرایط حساس داشته باشد تا بتواند راه کارهای اجرایی دشمن را ناکارآمد نماید.

مطالعه‌ای که در سال ۲۰۱۱ با عنوان "ایرانی‌ها چه فکر می‌کنند" توسط موسسه رند انجام شد، نشان داده که بسیاری از سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، از جمله مخالفت با منافع ایالات‌متحده و

دستیابی به توانایی غیرنظامی هسته‌ای توسط بخش قابل توجهی از جمعیت ایران مورد حمایت قرار گرفته‌اند، از این رو سیاست اعلام شده از سوی ترامپ در مورد ایران نشان می‌دهد که آمریکا قصد دارد فشارها و اقدامات همه‌جانبه را علیه جمهوری اسلامی ایران ادامه دهد و بین نظام و مردم جدایی ایجاد نماید (Beth Elson, Nader, 2011). از این رو در تاریخ ۸ مه ۲۰۱۸، ترامپ اعلام کرد که ایالات متحده دیگر در برجام شرکت نخواهد کرد و همه تحریم‌های ثانویه را دوباره اعمال کرد و از آن زمان تحریم‌ها در اصل سیاست دولت ترامپ برای اعمال "فشار حداکثری"^۱ بر ایران بوده است تا ایران را مجبور به مذاکره مجدد در مورد برجام نماید. (کاتزمن^۲، ۲۰۲۰) جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با سیاست فشار حداکثری و کاهش اثرات منفی آن بر اقتصاد کشور، نیاز به یک استراتژی منسجم و حساب شده دارد (یزدان فام، ۱۳۹۶).

بر اساس بیانات امام خمینی (ره) که می‌فرمایند: من به همه ملت، به همه قوای انتظامی اطمینان می‌دهم که امر دولت اسلامی اگر با نظارت فقیه و ولایت فقیه باشد، آسیبی به این مملکت وارد نخواهد شد (امام خمینی، صحیفه نور، بیانات در جمع کارکنان پایگاه شکاری اصفهان ۵۸/۶/۲۸ ج ۵ صفحه ۵۲۲)، بنابراین راه کارهای اجرایی مقام معظم رهبری در خصوص این سیاست دولت آمریکا مانند قطب‌نمایی می‌ماند که راه درست را به ما نشان می‌دهد. مقام معظم رهبری در طول سالیان گذشته در خصوص تحریم‌های آمریکا و نحوه مقابله با آن‌ها راهکارهای مختلفی ارائه نموده‌اند، لکن با بررسی به عمل آمده مشخص گردید که فرمایشات ایشان در خصوص تحریم‌ها تاکنون مورد بررسی و تحلیل علمی قرار نگرفته و با تحلیل فرمایشات ایشان، راه کارهای اجرایی مدنظر ایشان به صورت منسجم و یکپارچه احصاء و در اختیار جامعه علمی و مدیریتی کشور قرار می‌گیرد.

طبق تحقیقات کنگره آمریکا سیاست فشار حداکثری باعث شده شرکت‌های بزرگ از بازار ایران خارج شوند و اقتصاد ایران به رکود شدید دچار شده و صادرات نفت ایران به طور چشمگیری کاهش یافته است (کاتزمن^۳، ۲۰۲۰). رصد شاخص‌های اقتصادی مهم کشور بعد از اعمال سیاست فشار حداکثری نیز بیانگر آن است که اقدامات جمهوری اسلامی ایران در قبال سیاست فشار حداکثری از انسجام کافی برخوردار نبوده^۴ و مسئله‌ای که دولت‌مردان با آن مواجه هستند، سردرگمی و انجام

^۱. maximum pressure

^۲. Katzman

^۳. Katzman

^۴. اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۸، برای دومین سال پیاپی در رکود ماند. مرکز آمار عمق این رکود را در سال گذشته معادل منفی ۷ درصد اعلام کرده است که نسبت به سال ۱۳۹۷، ۳ درصد افت کرده است شاخص‌های اصلی اقتصاد حاکی از آن

اقدام‌های هیجانی و شتاب‌زده در مواجهه با این سیاست امریکا است. لذا سؤال اصلی تحقیق عبارت است از اینکه؛ راهکارهای مقابله با سیاست فشار حداکثری آمریکا علیه ج.ا.ا از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟ از این‌رو در این تحقیق به دنبال بررسی فرمایشات مقام معظم رهبری برای احصاء راه‌کارهای اجرایی ایشان برای مقابله با فشار حداکثری آمریکا علیه ج.ا.ا هستیم.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تحریم^۱ عملی است که توسط یک بازیگر در نظر گرفته می‌شود تا با افزایش یا کاهش مقادیر موجود، برای بر رفتار بازیگر دیگر تأثیر بگذارد (بالدوین^۲، ۲۰۱۵). اصطلاح تحریم عبارت است از امتناعی نظام یافته از برقراری روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی یا نظامی یک دولت و گروهی خاص از دولت‌ها برای تنبیه یا ایجاد رفتار موردقبول (حدادی، ۱۳۸۲). تحریم مجموعه تدابیر و اقدام‌های قهرآمیز یک‌جانبه یا دسته‌جمعی کشور یا گروهی از کشورها به هنگامی که تلاش‌ها و راهکارهای سیاسی و حقوقی حل اختلاف با شکست مواجه شده باشد و به‌منظور ایجاد تغییر رفتار کشور هدف در راستای انطباق با هنجارهای موردنظرشان اعمال می‌گردد (رهبر و همکاران، ۱۳۹۶)

نفیو^۳ (۲۰۱۸) تحریم‌ها را با دو مفهوم درد و مقاومت تبیین می‌کند. هدف از اعمال تحریم‌ها ایجاد سختی است یا به عبارت بهتر ایجاد درد و ناکامی، به‌نوعی که کشور هدف تحریم‌ها رفتار خود را تغییر دهد. در مقابل مفهوم درد می‌توان گفت مفهوم استقامت در برابر درد و فشار همان توانایی است که یک اقتصاد در عین از دست دادن بسیاری از ظرفیت‌های تولیدی خود برای ادامه حیات دارد (صادقی، ۱۳۹۷). نفیو^۴ (۲۰۱۸) انواع تحریم را شامل تحریم‌های سیاسی و دیپلماتیک، تحریم‌های نظامی، تحریم‌های حوزه فناوری و تحریم‌های اقتصادی طبقه‌بندی کرده است.

تحریم‌ها از زمان یونانیان قدیم وجود داشته و در هر دوره تاریخی متناسب با ساختار سیاسی و فرهنگی به اشکال مختلفی انجام می‌شده است (نفیو، ۲۰۱۸) و در زمان صدر اسلام هم سران قریش،

است که اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۸ در مقایسه با روند بلندمدت، با کاهش سطح تولید ناخالص داخلی، کاهش درآمد سرانه، کاهش سرمایه‌گذاری، افزایش نرخ تورم و افزایش نرخ رشد نقدینگی مواجه بوده است (روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۳۹۸/۱۲/۲۹).

۱. SANCTION

۲. Baldwin

۳. Nephew

۴. Richard Nephew

از نفوذ پیشرفت حیرت‌انگیز آئین یکتاپرستی، سخت ناراحت بودند و در فکر چاره و راه‌حلی بودند از این جهت قریش به فکر نقشه محاصره مسلمانان افتاده و خواستند، به‌وسیله «محاصره اقتصادی»، که نتیجه آن بریدن رگ‌های حیاتی مسلمانان بود، از نفوذ و پخش اسلام، بکاهند؛ و پایه‌گذار و هواداران آئین خداپرستی را میان این حصار، خفه سازند.

اندیشنده رهنمودی تبیین تحریم‌ها را شامل تحریم فراگیر و تحریم هوشمند تعریف کرده است. تحریم فراگیر کل اقتصاد یک کشور را هدف قرار می‌دهد. در تحریم‌های فراگیر تمایل بر بی‌ثبات‌سازی است و مردم را مخاطب قرار می‌دهد. شاید بتوان گفت این تحریم باهدف به‌زانو درآوردن است و از این‌رو نیازمند یک اجماع جهانی است. تحریم‌های فراگیر موجب گسترش احساسات ناسیونالیستی و ضد خارجی و به وجود آمدن بازار سیاه می‌شود.

تحریم هوشمند برعکس تحریم‌های فراگیر متمرکز است برجایی که بیشترین نتیجه را دارد. مثل تحریم نظامی، مسدود کردن حساب‌های دولتی، قطع وام‌ها و کمک‌های تجاری و ممنوعیت مسافرت دیپلمات‌ها و ورزشکاران که هزینه کمتری دارد و زبان آن مستقیماً متوجه کل مردم نیست. شورای امنیت ملل متحد با درک آثار ضد انسانی و ضد بشری و ناکارآمد بودن تحریم‌های فراگیر نسبت به این نوع تحریم راغب است. در این تحریم‌ها بیشتر تغییر رفتار حکومت‌ها مدنظر است (جمعی از پژوهشگران، ۱۳۹۲).

از زمان انقلاب اسلامی سال ۱۹۷۹، ایران از اردوگاه ملل متحد آمریکا به حوزه مخالفان آمریکا منتقل کرد، دولت‌های پیاپی ریاست جمهوری آمریکا سعی در تغییر رفتار رژیم داشتند. برای این منظور، آن‌ها از طیف گسترده‌ای از ابزارها در مجموعه ابزار سیاست خارجی ایالات‌متحده، از جمله مجازات اقتصادی، فشار سیاسی، تهدیدات نظامی و دیپلماسی استفاده کرده‌اند (Tabatabai, 2019). در حال حاضر آمریکا به بهانه ممانعت از دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای در پی همراه کردن سایر کشورهاست تا با اعمال فشار بیشتر مانع فعالیت‌های هسته‌ای ایران شود. تاکنون هیچ‌یک از تحریم‌هایی که طی سه دهه گذشته و با محوریت آمریکا بر ایران تحمیل شده نه‌تنها لغو نشده یا کاهش نیافته، بلکه به‌مرور برشدت و ابعاد این تحریم‌ها افزوده شده و در حال حاضر ایران با بی‌سابقه‌ترین تحریم‌ها در تاریخ خود روبروست؛ به‌طوری که می‌توان درباره آن اصطلاح جنگ اقتصادی را بکار برد (منظور و مصطفی پور، ۱۳۹۲).

تحریم‌های کنگره آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران در ۲ مقطع قبل و پس‌ابرجام، در قالب نظریه دیپلماسی اجبار قابل تحلیل است. دیپلماسی اجبار، ترکیب هوشمندانه ۲ گزینه تهدید و دیپلماسی است. موفقیت در بازدارندگی به معنای عدم حمله به کشور است ولی موفقیت دیپلماسی اجبار به میزان تغییر رفتار کشور هدف بستگی دارد. بر اساس نظریه دیپلماسی اجبار، کشور تهدیدکننده با

هزینه‌های روانی، سیاسی و مالی کمتر از تهاجم نظامی، به اهداف خود می‌رسند (امینیان، ۱۳۸۶). استفاده از دیپلماسی اجبار، زمانی است که هزینه‌های نپذیرفتن درخواست دولت اجبارکننده و همچنین فواید پذیرش آن‌ها برای دولت هدف بیش از فواید پایداری در برابر دولت تهدیدکننده باشد. دیپلماسی اجبار در برابر لیبی موفق ولی در برابر کره شمالی ناکام بود (سیچر، ۲۰۱۷).

پایش و بررسی مفاد لوایح تحریمی مرتبط با ایران نشان می‌دهد که قانون‌گذاران آمریکایی در دوران پسابرجام، اهداف استراتژیک زیر را در اولویت قرار داده‌اند:

- جمع‌آوری لوایح تحریمی شناور به قوانین جامع تحریمی
- گسترش شعاع تحریم‌های سپاه پاسداران
- متراکم سازی تحریم‌های موشکی
- گسترش شعاع اتهام‌های مرتبط با پول‌شویی
- ایجاد پرونده‌های جدید حقوق بشری در دادگاه‌های امریکا (دلورپور اقدام و دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۷)

بررسی سخنان ترامپ و گزاره برگ کاخ سفید^۱ نشان‌دهنده اهداف گوناگونی است که برخی از آن‌ها معطوف به داخل آمریکا و برخی معطوف به بیرون و برخورد با جمهوری اسلامی ایران است که به‌اجمال شامل؛ نابودی میراث او‌باما، خروج کم‌هزینه از برجام، جلوگیری از سرمایه‌گذاری در ایران و تضعیف جایگاه منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران، حمایت از متحدان منطقه‌ای و دستیابی به دلارهای پادشاه‌های ثروتمند خلیج‌فارس و تغییر رژیم در ایران. ترامپ برای پیاده‌سازی راهبردهای خود علیه جمهوری اسلامی ایران سازوکارهای زیر را اتخاذ نموده است:

- بازنمایی چهره اهریمنی از ایران
- امنیتی کردن ایران
- فشار مداوم و گسترده بر ایران
- تحریم‌های متعدد و غیرهسته‌ای (یزدان فام، ۱۳۹۶)

اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که در زمینه تولید و تجارت به مهارت‌های خود متکی بوده، در تعامل با خارج هوشمند عمل کرده و امکان تغییر سریع و خودکار بدون اختلال جدی در بازار در مقابل

^۱. Fact Sheet

فشارها و ضربه‌های تحمیلی بیرونی از سوی کشورهای متخاصم و غیرهمسو را داشته و پیشرفت و شکوفایی خود را استمرار ببخشد. اقتصاد مقاومتی گفتمان و الگوی اقتصادی است که ضمن مقاوم‌سازی و تقویت اقتصاد ملی در برابر تهدیدها، توان تحریم شکنی با رویکرد عقب راندن نظام سلطه را داشته باشد و درعین حال پیشرو، فرصت ساز، مولد، درون‌زا و برون‌گرا باشد (قوامی، ۱۳۹۱). مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی عبارت‌اند از: مردمی کردن اقتصاد، توانمندسازی بخش خصوصی، کاهش وابستگی به نفت، توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان، حمایت از تولید ملی، مبارزه با سوداگری و مفاسد اقتصادی، مدیریت مصرف، بهره‌وری، مدیریت منابع ارزی، تنوع درآمدهای صادراتی کشور، فعال کردن دیپلماسی اقتصادی، حفظ وحدت و انسجام ملی، بومی‌سازی فناوری و درون‌زا بودن است (رستمی و بهرامی پور، ۱۳۹۷). اقتصاد مقاومتی در جوامع غربی شناخته شده نیست و در کشور ما هم اقتصاد مقاومتی هنوز به خوبی تبیین نشده است و یکی از مطالبات جدی مقام معظم رهبری از جامعه دانشگاهی تبیین اقتصاد مقاومتی و مشخص نمودن اصول آن است^۱. اصول اقتصاد مقاومتی از نظر مقام معظم رهبری عبارت‌اند از: اتکا به مردم، مقاوم در برابر چالش‌ها، دانش‌بنیان و کاهش وابستگی به نفت. الزامات اقتصاد مقاومتی هم از نظر ایشان عبارت‌اند از: حمایت از تولید ملی، مدیریت منابع ارزی، مدیریت مصرف، استفاده حداکثری از منابع، زمان و امکانات و حرکت بر اساس برنامه. با بررسی مبانی نظری، در خصوص تحریم مطالعاتی متعددی انجام شده است از جمله مرتبط‌ترین آن‌ها به شرح جدول زیر خلاصه شده‌اند.

محل انتشار	یافته‌ها	عنوان	محقق
فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی	مفاهیم و مبانی نظری سیاست اقتصاد مقاومتی و راه‌کارهای اجرایی اصولی پیاده‌سازی آن مورد بحث قرار گرفته و در ادامه به تحلیل نقش و جایگاه این الگوی اقتصادی به عنوان نسخه همه‌جانبه در شرایط تحریم و پس‌از آن پرداخته است.	مفهوم شناسی اقتصاد مقاومتی و تبیین نقش و جایگاه آن در دوران پسانتحریم	باقری و موسوی ۱۳۹۷
مجله اقتصادی	هرچند الگوی اقتصاد مقاومتی با توجه به مؤلفه‌های بومی ایران تعریف شده است، اما در واقع ترکیبی از نظریه‌های نوسازی و وابستگی است، اما به هر شکل ماهیت مستقلاً دارد.	اقتصادی توسعه‌های نظریه و مقاومتی اقتصاد ماهیت ب	رستمی و بهرامی پور ۱۳۹۷
مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی	الگوی پارادایمی مقابله با تحریم‌های اقتصادی در شش بعد شامل عوامل علی، مقوله محوری، شرایط زمینهای، مداخله‌گر، رهنمودها و پیامدها بیان شده است.	الگوی پارادایمی مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه ج ۱۱	رهبر و همکاران ۱۳۹۶
فصلنامه سیاست‌های	با نگاهی به روند کلیه تحریم‌های وضع شده از سوی غرب علیه کشورمان می‌توان ۵ موج تحریم را شناسایی کرد: تحریم‌های تکنولوژیک، سرمایه‌گذاری و تجهیزات نظامی،	بازخوانی تحریم‌های ناعادلانه: ویژگی‌ها، اهداف و اقدامات	منظور و مصطفی پور

۱. بیانات مورخه ۹۱/۵/۱۶

محل انتشار	یافته‌ها	عنوان	محقق
مالی و اقتصادی	محدودسازی نقل و انتقالات مالی، تحریم بانک مرکزی، تحریم‌های فروش نفت و گاز و ممنوعیت مبادلات فلزات گرانبها و طلا و مسدودسازی وجوه. ... اما مقدمات اقتصادی کشور کوشیدند با اتخاذ تدابیر مناسب اثرات تحریم‌ها را مدیریت نمایند.		۱۳۹۲
پژوهش‌های راهبردی سیاست	مهم‌ترین اولویت جمهوری اسلامی ایران در پذیرش برجام، ترمیم اقتصاد و معیشت کشور و کاهش بار ایران هراسی از دریچه تعدیل تحریم‌ها بود. به همین دلیل دیپلماسی اجبار صد و پانزدهمین کنگره آمریکا به سمت ناکارآمد سازی دیپلماسی اقتصادی، تجاری و بانکی جمهوری اسلامی ایران، تحدید توان موشکی سپاه پاسداران و مهندسی ترتیبات منطقه‌ای از طریق متراکم سازی، تجمع و هوشمندسازی تحریم‌های غیرهسته‌ای متمایل شده است.	برآورد سیاست‌های تحریمی کنگره آمریکا در دوران پسابرجام	دلاوربور اقدام و دهقانی فیروزآبادی ۱۳۹۶

علاوه بر موارد مذکور، زهرانی (۱۳۷۶) در کتابی نظریه‌های تحریم اقتصادی را بیان نموده است و ایزدی (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای تحریم‌های اقتصادی و حقوق بشر را بررسی کرده است و بهاروند و همکاران در مطالعه‌ای با عنوان اثر شوک‌های درآمدی نفت و تحریم‌های اقتصادی بر ادوار تجاری ایران با توجه به اقتصاد مقاومتی پرداخته و دره شیری و همکاران نیز در مطالعه‌ای اثر تحریم‌های اقتصادی بر رشد اقتصادی را مورد بررسی قرار داده است.

شجری (۱۳۹۱)، شعبانی و همکاران (۱۳۹۱)، عزتی و سلمانی (۱۳۹۴)، فرازمنند و کیان پور (۱۳۹۱)، نوری ساعد و کریمی (۱۳۹۱)، نیکوگفتار ردادی (۱۳۹۴)، ولیزاده (۱۳۹۰)، اکبری فرد^۱ (۲۰۱۴)، التابتی^۲ (۲۰۱۱)، نوسال^۳ (۱۹۸۹) و رالی^۴ (۲۰۱۱) نیز مطالعاتی در این زمینه انجام داده‌اند.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر، از نوع تحقیق کاربردی است و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها اکتشافی است و سعی شده تا با تحلیل‌های کیفی، ضمن دستیابی به شناختی عمیق از موضوع، زمینه افزایش تعمیم‌پذیری و صحت نتایج نیز فراهم آید. با توجه به هدف پیش روی محقق، از طرح مطالعات اکتشافی^۵ استفاده نموده است که در آن اطلاعات موردنیاز به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری و با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کیفی، کلیه مفاهیمی که در بیانات مقام معظم رهبری در

^۱. Akbarifard

^۲. Althabity,

^۳. Nossal

^۴. Riley

^۵. Exploratory Mixed Methods Design

خصوص تحریم‌های آمریکا بیان‌شده، به تعداد ۱۷۷ مفهوم شناسایی و با استفاده از روش نگاشت شناختی و استفاده از نظر خبرگان دانشگاهی به دسته‌بندی مفاهیم و مؤلفه‌های مرتبط پرداخته شد.

خبرگان مورد مراجعه در این پژوهش شامل ۴ نفر از اساتید دانشگاهی و صاحب‌نظران حوزه مدیریت رهنمودی بودند که پایان‌نامه دکتری خود را بر مبنای مبانی دینی و فرمایشات مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} انجام داده و دارای تألیفات، تحقیقات و سابقه انجام پروژه در این حوزه به شمار می‌روند (آذر و حسن‌زاده کریم‌آباد، ۱۳۸۱: ۸۲). از آنجاکه در فرآیند نگاشت شناختی بحث مفهوم‌سازی و تبیین نظری موضوع مورد توجه بوده است، با مراجعه به ۴ نفر از صاحب‌نظران دسته‌بندی مفهومی معیارها صورت پذیرفت.

نگاشت شناختی^۱: "شیوه نگاشت شناختی" به‌عنوان یکی از شیوه‌های درک پدیده‌ها، آن‌چنان‌که دیگران به آن‌ها معنا می‌بخشند و برای استخراج ساختار و محتوای فرایند ذهنی افراد با حداقل مداخلات و سوگیری‌های احتمالی محقق، طراحی شده است. این تکنیک جزء پارادایم تفسیری است و مفاهیم اساسی آن از نظریه سازه شخصی جورج کلی اقتباس شده است (ضرغامی فر و آذر، ۱۳۹۳). نگاشت شناختی تکنیکی است که در حوزه‌های تحقیقاتی بسیاری، از جمله پزشکی، محیط‌زیست، مهندسی، اقتصاد و مدیریت استفاده شده است. این تکنیک که در دسته روش‌های نرم تحقیق در عملیات قرار می‌گیرد، ابزاری قوی در شبیه‌سازی سیستمی است. از نگاشت شناختی برای شناسایی شاخص‌های عملکرد و موفقیت، برنامه‌ریزی منابع مشترک، طراحی سناریو و مدیریت ریسک استفاده می‌شود (رازینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۴).

پس از استخراج مفاهیم مرتبط با تحریم‌ها از بین فرمایشات مقام معظم رهبری به روش تحلیل محتوای کیفی، در این مرحله با توجه به حجم بالای مفاهیم و همپوشانی برخی از آن‌ها و برداشت‌های چندگانه، باید مفاهیم دسته‌بندی و در چارچوب قابل‌درک طبقه‌بندی می‌گردید و از همه مفاهیم احصاء شده استفاده می‌گردید. به‌منظور استفاده از همه مفاهیم ارزشمند و در عین پراکندگی موضوعی آن‌ها، روش طبقه‌بندی نگاشت شناختی به‌عنوان روشی متناسب با این تحقیق انتخاب شد. بنابراین با استفاده از کاربرد دوم نقشه‌های شناختی (نقشه‌هایی که ابعاد گروه‌ها و طبقه‌بندی شناختی را نشان می‌دهند) تحلیل یافته‌ها در سه‌گام انجام گردید:

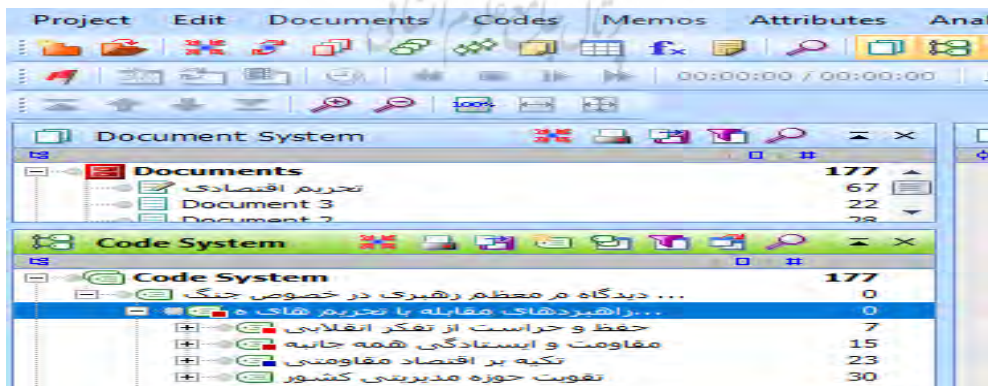
۱. Cognitive mapping

- در گام اول به منظور طبقه‌بندی مفاهیم شناسایی شده ۴ نفر خبره انتخاب شدند.
- در گام دوم، فرمایشات بررسی و ۱۷۷ مفهوم را که ارتباط تحریم‌ها و راه‌کارهای اجرایی مقابله با آن داشتند شناسایی و در اختیار خبرگان قرار گرفتند.
- در گام سوم، خبرگان به طبقه‌بندی این مفاهیم پرداختند و این مفاهیم را در ذیل ابعاد کلی‌تری طبقه‌بندی نمودند.

در این مطالعه طبق نظر کرسول (کرسول، ۱۳۹۱: ۳۲۵) برای بررسی روایی پژوهش، از تأیید اعضاء و مشارکت‌کنندگان استفاده گردید، بدین‌صورت که نتیجه مطالعه به افراد مشارکت‌کننده در تحقیق برگردانده شد و نظرات اصلاحی آنان اخذ و اصلاحات لازم به‌عمل آمد (ضرغامی فر و آذر، ۱۳۹۲: ۱۸۶). کرسول برای بررسی پایایی در پژوهش‌های کیفی، توافق در همسانی رمزگذاری بین دو یا چند رمزگذار را پیشنهاد می‌کند (کرسول، ۱۳۹۱: ۳۲۴)؛ بنابراین درزمینه پایایی، از روش توافق یا همخوانی بین مشارکت‌کنندگان استفاده گردید و ضریب توافق ۰/۸۱٪ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

فرمایشات مقام معظم رهبری وارد نرم‌افزار شد، ابتدا با جستجوی کلیدواژه‌های تحقیق در فرمایشات، جملاتی که ایشان در آن از کلیدواژه‌های پژوهش استفاده کرده بود شناسایی و به‌صورت خودکار کدگذاری گردید و در مرحله بعد، محقق با مطالعه دقیق فرمایشات منتخب مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} تعداد ۱۷۷ مفهوم اولیه شناسایی شد که برخی از آن‌ها در جدول زیر ارائه شده است.

Code System	Count
تحریم اقتصادی	177
Document 3	22
Document 2	78
دیدگاه م معظم رهبری در خصوص جنگ	0
راهبردهای مقابله با تحریم‌های ه	0
حفظ و حراست از تفکر انقلابی	7
مقاومت و ایستادگی همه جانبه	15
تکیه بر اقتصاد مقاومتی	23
تقویت حوزه مدیریتی کشور	30

شکل (۱) ورود فرمایشات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی به نرم‌افزار

جدول (۱) کدگذاری اولیه فرمایشات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی

مفهوم	متن فرمایشات
مشارکت همگانی	دشمنان می‌خواهند ببینند نتیجه‌ی فشار حداکثری آمریکا و بدعهدی‌های اروپایی‌ها و مشکلات اقتصادی که در کشور وجود دارد، چه بوده است و دوستان هم با نگرانی منتظر نحوه‌ی حضور مردم در انتخابات هستند (۱۳۹۸/۱۱/۲۹).
عمل به وظیفه	... هر کار هم که می‌کنند که با این به قول خودشان «فشار حداکثری» ملت ایران را به‌زانو دریاورند، بحمدالله بازخوردش مشت ملت ایران به سینه‌ی این‌ها و عقب زدن این‌ها است و موفق نیستند؛ این در صورتی است که ما همه به وظایفمان ان‌شاءالله بتوانیم عمل بکنیم. (۱۳۹۹/۴/۷)
بصیرت	حضرت آیت‌الله خامنه‌ای افزودند: اگر مسئولان جمهوری اسلامی ساده‌لوحی می‌کردند و به مذاکره می‌رفتند، از فشارها و تحریم‌ها هیچ‌چیزی کم نمی‌شد، بلکه راه برای طرح رسمی توقعات و تحمیل‌های جدید آمریکایی‌ها باز می‌شد (۱۳۹۸/۸/۱۲).
تقویت تولید ملی	حضرت آیت‌الله خامنه‌ای تأکید کردند: کاهش فشار به مردم و حل مشکلاتی همچون گرانی، تورم و کم‌ارزش شدن پول ملی تنها با اهتمام به موضوع تولید ملی امکان‌پذیر خواهد بود (۱۳۹۸/۸/۱۲).
ایستادگی و مقاومت	اگر بخواهیم سخن را در دو جمله خلاصه کنیم، یک جمله این است که مذاکره با آمریکا یعنی تحمیل خواسته‌های آمریکا بر جمهوری اسلامی ایران؛ دوم اینکه مذاکره یعنی نمایش موفقیت سیاست فشار حداکثری از سوی آمریکا. برای همین هم هست که مشاهده کردید رئیس‌جمهور محترم، وزیر خارجه، مسئولین کشور همه یک‌صدا، یک‌زبان گفتند که ما با آمریکا مذاکره نخواهیم کرد؛ (۱۳۹۸/۶/۲۶)
	ما باید در مقابل، اثبات کنیم که سیاست فشار حداکثری بیش‌تری در مقابل ملت ایران ارزش ندارد. (۱۳۹۸/۶/۲۶)
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	همه علیه جمهوری اسلامی قیام کردند و نتوانستند جمهوری اسلامی را شکست بدهند؛ ... نتوانستند. چرا نتوانستند؟ چون جمهوری اسلامی خیلی قوی است. علت قوت چیست؟ قوت ایمان‌ها و ایستادگی‌ها (۱۳۹۶/۱۱/۱۶).
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	... امروز هم این جنگ اقتصادی ادامه دارد؛ تحریم، یکی از بخش‌های جنگ اقتصادی با ما است. ما بحمدالله شکست نخوردیم، به‌زانو درنیامدیم و غلبه کردیم بر این مشکل. ان‌شاءالله بعدازاین هم غلبه خواهیم کرد و از تحریم‌ها ان‌شاءالله ابزاری برای شکوفایی خواهیم ساخت (۱۳۹۶/۱۰/۱۶).
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	ملت ایران توانست چهل سال در مقابل دشمنی‌ها و خیابثت‌ها و فشارها مقاومت کند و بر این‌ها فائق بیاید (۱۳۹۶/۱۰/۶).
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	مسئولین باید به سردمداران رژیم فاسد ایالات‌متحده‌ی آمریکا اثبات کنند که به مردم

مفهوم	متن فرمایشات
	خودشان متکی اند... آمریکایی ها باید بدانند ملت ایران بر مواضع شرافتمندانه و قدرتمندانه‌ی خود خواهد ایستاد (۱۳۹۶/۶/۲۶)
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه فرهنگی / سیاسی / اقتصادی	[... مسئولین] برای مقاوم‌سازی کشور در قبال تحریم‌های آمریکا، باید کشور را آماده کنند؛ کشور را مقاوم‌سازی کنند... این مقاومت اقتصادی و فرهنگی و سیاسی و همه‌جانبه را مسئولین در نظر بگیرند (۱۳۹۶/۳/۱۴).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی	[باید] کارهایی را که آن‌ها می‌توانند بکنند بدانیم؛ آن‌ها تحریم می‌کنند، ما بایستی اقتصادمان را درونی کنیم، درون‌زا کنیم، اقتصاد مقاومتی کنیم تا تحریم اثر نکند. اقتصاد مقاومتی را مسئولان محترم جدی بگیرند، به زبان اکتفا نکنند؛ ... (۱۳۹۶/۱۰/۶).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی	اقتصاد قوی و مستقل کشور ما هم مایه‌ی اقتدار ما است لذا با آن مخالفانند. تحریم می‌کنند، برای اینکه اقتصاد را ضربه بزنند؛ ... چون اقتصاد مایه‌ی اقتدار است و یک کشوری که اقتصاد محکمی دارد، این کشور یک وسیله‌ی اقتدار دارد (۱۳۹۶/۲/۲۰).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی	اگر ما ظرفیت‌ها را ملاحظه کنیم، رشد بیش از هشت درصد هم ممکن است در کشور اتفاق بیفتد! ... یعنی رشد تولید داخلی کشور، استحکام اقتصادی داخل کشور؛ یعنی همان اقتصاد مقاومتی که ما بارها تأکید کرده‌ایم و تکرار کرده‌ایم (۱۳۹۶/۱۱/۲۷).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی	مشکلات اقتصادی کشور ممکن است بیست درصد، سی درصد، چهل درصد مربوط باشد به تحریم‌ها [اما] بقیه مربوط به مدیریت ما است؛ ما باید مدیریت کنیم، ما بایستی درست عمل کنیم و راه عمل هم اقتصاد مقاومتی است (۱۳۹۴/۱۰/۳۰).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی / حمایت همه‌جانبه از کالای ایرانی	آن وقت بنده که می‌گویم حمایت از کالای ایرانی، ... خب حمایت از کالای ایرانی یعنی حمایت از این کارگر، یعنی حمایت از نیروی کار، یعنی حمایت از تولید! این حمایت، همه‌جانبه است؛ هم مردم باید حمایت کنند، هم دولت باید حمایت کند؛ همه باید حمایت کنند (۱۳۹۷/۲/۱۰).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی / شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های داخلی	لکن تحریم‌ها موجب شد که ما چشمان بر روی امکانات خودمان باز شد. خیلی از ظرفیت‌ها را دارا بودیم، [اما] نمی‌دانستیم، از آن‌ها غافل بودیم. وقتی تحریم شدیم، به خود آمدید؛ نگاه کردیم، ظرفیت‌های موجود داخلی را پیدا کردیم و از آن‌ها استفاده کردیم (۱۳۹۶/۵/۱۲).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی / شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های داخلی / اهمیت دادن به تولید و اشتغال	در مسائل داخلی، دولت محترم، به تولید و اشتغال اهمیت ویژه بدهند. بر طبق قانون اساسی، رئیس‌جمهور از امکانات بسیار گسترده‌ای در کشور برخوردار است؛ خیلی از کارها را می‌توانند انجام بدهند؛ از این امکاناتی که در اختیار دارند استفاده کنند، ظرفیت‌های داخلی را بالفعل کنند (۱۳۹۶/۳/۱۴).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی / اولویت	این جور نیست که مسئله‌ی ما فقط مسئله‌ی اقتصاد باشد؛ همه می‌دانند، بنده روی

مفهوم	متن فرمایشات
دادن به مسائل اقتصادی	مسئله‌ی فرهنگ خیلی حساسیت دارم، روی مسئله‌ی علم خیلی حساسیت دارم لکن وقتی که در زمان‌های محدود اولویت‌ها را نگاه می‌کنیم، مسئله‌ی اقتصاد کشور در اولویت اول قرار می‌گیرد (۱۳۹۵/۱۱/۲۷).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/اولویت دادن به مسائل اقتصادی	دشمن روی اقتصاد تکیه می‌کند برای اینکه وضع مردم خراب بشود تا به خاطر خرابی وضع، از اسلام و از نظام اسلامی منصرف بشوند (۱۳۹۵/۶/۳۰).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/تشکیل ستاد مقابله با شرارت‌های اقتصادی	دشمن ما اتاق جنگ را برده است در وزارت خزانه‌داری؛ [اتاق] جنگ علیه ما به‌جای وزارت دفاع، وزارت خزانه‌داری آن‌ها است، به شکل فعال هم مشغول‌اند... من عرض می‌کنم اینجا هم بایست ستاد مقابله‌ی با شرارت این دشمن در مجموعه‌ی اقتصادی تشکیل بشود (۱۳۹۷/۳/۲).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/توسعه ارتباطات دو و چندجانبه	نباید روابط ایران و کره‌ی جنوبی وابسته به تحریم‌ها و تحت نفوذ و غرض‌ورزی آمریکا قرار بگیرد، بلکه باید ارتباطات دو کشور، «مستمر، پایدار، قوی و صمیمی» باشد (۱۳۹۵/۲/۱۳).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/ایجاد اقتصاد دانش‌محور	این همان نکته‌ای که ما روی آن مکرر تکیه کردیم و امروز هم بعضی از آقایان اینجا اشاره کردند. بله، اقتصاد دانش‌محور که بنده این‌همه تأکید می‌کنم به خاطر این است (۱۳۹۵/۹/۲۳).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/کاهش وابستگی به نفت	بارها گفته‌ایم که باید خودمان را از این مکیدن نفت و وابسته بودن به نفت به تدریج جدا کنیم (۱۳۹۵/۱۰/۱۹).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/استحکام و اقتدار اقتصادی	... لکن این آن چیزی نیست که موردنظر ما است- یعنی رشد تولید داخلی کشور، استحکام اقتصادی داخل کشور؛ یعنی همان اقتصاد مقاومتی که ما بارها تأکید کرده‌ایم و تکرار کرده‌ایم (۱۳۹۵/۱۱/۲۷).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/استحکام و اقتدار اقتصادی	باید بتوانیم اقتصاد کشور را مقاوم کنیم، جوری کنیم [که آن را] استحکام ببخشیم. این یکی از عوامل اقتدار است (۱۳۹۵/۱۰/۱۹).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/استحکام و اقتدار اقتصادی	اگر ما در داخل توانستیم اقتدار اقتصادی به دست بیاوریم، آن‌ها خودشان می‌آیند به در یوزگی، می‌آیند دنبال ارتباط اقتصادی؛ نه [فقط] تحریم نمی‌کنند، بلکه اگر ما تحریم کنیم، آن‌ها می‌آیند میگویند تحریم نکنید؛ طبیعت کار این است (۱۳۹۵/۳/۶).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/فعال‌سازی ظرفیت‌های داخلی	اگر ما ظرفیت‌ها را ملاحظه کنیم، رشد بیش از هشت درصد هم ممکن است در کشور اتفاق بیفتد! (۱۳۹۵/۱۱/۲۷).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/استفاده از پول ملی در تعاملات دو و چندجانبه	بدون توجه به تبلیغات منفی دشمنان برای تضعیف روابط کشورها، می‌توانیم تحریم‌های آمریکایی‌ها را با روش‌هایی از جمله حذف دلار و جایگزین کردن پول ملی در معاملات اقتصادی دو یا چندجانبه، بی‌اثر و آمریکا را منزوی کنیم (۱۳۹۶/۸/۱۰).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/حمایت از کالای ایرانی	اقتصاد مقاومتی با واردات بی‌رویه نمی‌سازد، با ضعف تولید نمی‌سازد؛ تولید داخلی را قوی کنند. ادارات حکومتی و دولتی، محصول داخلی را بر محصول خارجی مشابه

مفهوم	متن فرمایشات
تقویت تولید داخل	ترجیح بدهند. یک خریدار مهم بازار، دستگاه‌های دولتی هستند که همه چیز می‌خرند، همه چیز لازم دارند؛ آنچه تولید داخلی است، آن را ترجیح بدهند. مردم به تولید داخلی اقبال کنند. همه‌ی این‌ها باطل السحر تحریم دشمن است (۱۳۹۶/۱۰/۶).
تکیه بر اقتصاد مقاومتی/کاهش واردات	اقتصاد مقاومتی با واردات بی‌رویه نمی‌سازد، با ضعف تولید نمی‌سازد؛ تولید داخلی را قوی کنند (۱۳۹۶/۱۰/۶).
حفظ استقلال سیاسی	وابستگی سیاسی، همین‌طور که عرض شد، چیز خطرناکی است. وابستگی سیاسی، توسری خوری می‌آورد (۱۳۹۶/۷/۲۶).
حفظ استقلال سیاسی/حرکت قدرتمندانه	در کار مسائل مهمی که به منافع ملی کشور ارتباط دارد، عقب‌نشینی در قاموس جمهوری اسلامی ایران معنی ندارد. ما حرکت‌مان را قدرتمندانه ادامه خواهیم داد (۱۳۹۶/۶/۲۶)
حفظ استقلال سیاسی/اتکا به مردم کشور	مسئولین باید به سردمداران رژیم فاسد ایالات‌متحده‌ی آمریکا اثبات کنند که به مردم خودشان متکی‌اند و این مردم، یک ملت مقتدر را تشکیل داده‌اند؛ (۱۳۹۶/۶/۲۶)
تقویت حوزه مدیریتی کشور	دشمن در تبلیغات وسیع خود تلاش می‌کند که کمبودهای معیشتی و اقتصادی کشور را به نظام اسلامی و به جمهوری اسلامی نسبت بدهد؛ ... بله، ضعف‌هایی وجود دارد؛ این ضعف‌ها مربوط به مدیریت ماها است، این مربوط به کمبودها و ناتوانی‌های مدیرانی است که در بخش‌های مختلف مشغول کار بوده‌اند (۱۳۹۶/۱/۱)
تقویت حوزه مدیریتی کشور	من بارها تذکر داده‌ام این است که حالا که تحریم‌ها برداشته شد، آیا مشکل اقتصاد کشور و معیشت مردم و سفره‌های مردم با برداشتن تحریم‌ها حل خواهد شد؟ نه، مدیریت لازم است، برنامه لازم است (۱۳۹۴/۱۰/۳۰).
تقویت حوزه مدیریتی کشور	مشکلات اقتصادی کشور ممکن است بیست درصد، سی درصد، چهل درصد مربوط باشد به تحریم‌ها [اما] بقیه مربوط به مدیریت ما است؛ ما باید مدیریت کنیم، ما بایستی درست عمل کنیم و راه عمل هم اقتصاد مقاومتی است. ۳۰/۱۰/۱۳۹۴
تقویت حوزه مدیریتی کشور/اشتاد دادن به پیشرفت علمی	... دشمن ما از اقتدار ما، از حرکت ما، از همین انگیزه‌ای که شما برای پیشرفت علمی و پیشرفت کشور دارید، به شدت عصبانی است؛ دشمن عصبانی است. دشمن هر جور که بتواند، از دور و نزدیک، وضع کشور را دقیقاً مورد مراقبت قرار داده و از افزایش اقتدار کشور به شدت نگران است. ۲۶/۰۷/۱۳۹۶
تقویت حوزه مدیریتی کشور/اشتاد دادن به پیشرفت علمی	این در دنیا خیلی چیز مهمی است که ملت‌ها ببینند بدون قرار گرفتن زیر سایه‌ی قدرت‌ها هم یک ملت ممکن است رشد کند و حرکت کند، بلکه با خصومت قدرت‌ها هم می‌تواند رشد کند و حرکت کند و بایستد و روی پای خودش جلو برود؛ این را ما عملاً نشان دادیم، این هم این‌ها را عصبانی می‌کند. ۲۶/۰۷/۱۳۹۶
تقویت حوزه مدیریتی کشور/اشتاد دادن به پیشرفت علمی	امروز نقشه‌ی دشمن این سه چیز است: فشار اقتصادی، فشار روانی و فشار عملی؛ هدف هر سه نوع فشارهای دشمن هم سیطره‌ی بر کشور عزیز ما ایران است، ... که این هدف به توفیق الهی و به فضل الهی و با تلاش مسئولین و با همت مردم،

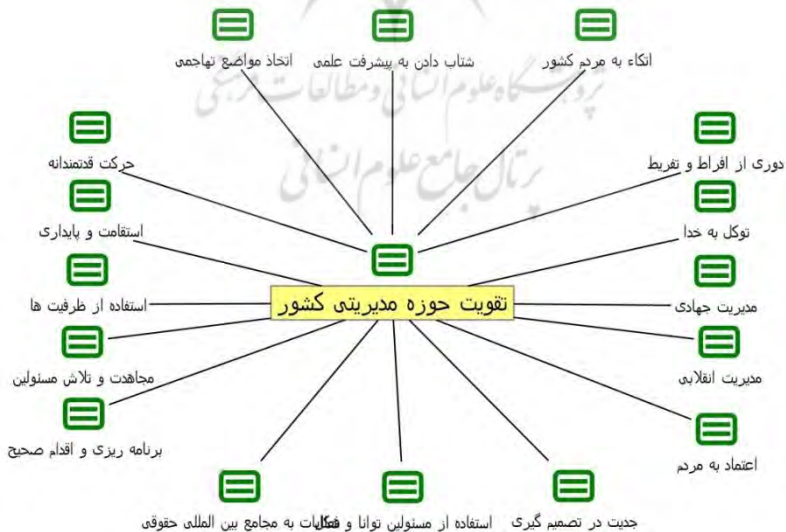
مفهوم	متن فرمایشات
	ان‌شاءالله بکلی ناکام خواهد ماند. ۱۴/۰۳/۱۳۹۷
تقویت حوزه مدیریتی کشور/مجاهدت و تلاش مسئولین	این امنیتی که در منطقه نیست، در داخل کشور بحمدالله هست و این به برکت تلاش و مجاهدت شما جوانان مؤمن و مسئولان و مدیران نیروهای مسئول در این رابطه است. امیدواریم خداوند کمک کند. ۲۶/۰۶/۱۳۹۶
تقویت حوزه مدیریتی کشور/مجاهدت و تلاش مسئولین	امروز هم من مجدداً توصیه می‌کنم؛ همه بایستی مسئولین کشور را کمک کنند، همکاری کنند که بتوانند کار کنند؛ مسئولین کشور هم بایستی جانب مردم را به معنای واقعی کلمه رعایت کنند؛ مسئولان بخش‌های مختلف هم باید باهم همکاری کنند. ۲۲/۰۳/۱۳۹۶
تقویت حوزه مدیریتی کشور/مجاهدت و تلاش مسئولین	ما در یک چنین موقعیتی هستیم؛ ما در یک چنین جایگاهی هستیم. بایست حرکت بکنیم، باید تلاش کنیم. تحریم‌ها هم البته زحمت‌هایی ایجاد می‌کند اما می‌تواند مانع پیشرفت نشود؛ [باید] از ظرفیت‌هایمان استفاده کنیم. ۱۳/۰۴/۱۳۹۴
تقویت حوزه مدیریتی کشور/اشکایات به مجامع بین‌المللی حقوقی	پیگیری حقوق پایمال‌شده‌ی ملت ایران به علت تحریم‌ها، در دستور کار قضائی قرار گیرد. {...} تضييع حقوق ملت ايران به واسطه‌ی تحریم‌ها، واقعیتی است که باید در سطح جهانی پیگیری قضائی شود. ۰۹/۰۴/۱۳۹۵
تقویت حوزه مدیریتی کشور/استفاده از مسئولین توانا و فعال	مسئولین راه، مسئولان بخش‌های مختلف را -حالا در دولت دوازدهم- جوری انتخاب بکنند که کارکنان و فعال و پای کار و توانا باشند؛ یعنی توانایی آن‌ها بتواند کارها را ان‌شاءالله پیش ببرد ۱۳۹۶/۳/۱۴.
تقویت حوزه مدیریتی کشور/مدیریت انقلابی	اگر بخواهیم این پیشرفت حقیقی انجام بگیرد، باید خصوصیات انقلابی‌مان را حفظ کنیم. ۲۰/۱۲/۱۳۹۴
تقویت حوزه مدیریتی کشور/مدیریت جهادی	اگر بخواهیم این پیشرفت حقیقی انجام بگیرد، باید خصوصیات انقلابی‌مان را حفظ کنیم، حرکت جهادی‌مان را حفظ کنیم، عزت و هویت ملی‌مان را حفظ کنیم، هضم نشویم. ۲۰/۱۲/۱۳۹۴
حفظ و حراست از تفکر انقلابی/اهمیت مردم	امروز نقشه‌ی دشمن این سه چیز است: فشار اقتصادی، فشار روانی و فشار عملی؛ هدف هر سه نوع فشارهای دشمن هم سیطره‌ی بر کشور عزیز ما ایران است، ... که این هدف به توفیق الهی و به فضل الهی و با تلاش مسئولین و با همت مردم، ان‌شاءالله بکلی ناکام خواهد ماند. ۱۴/۰۳/۱۳۹۷
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	راه مقاومت و ایستادگی، تنها راه پیروزی است؛
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	لذا میگوییم و همیشه گفتیم که ایمان همراه با مقاومت، به دنبال پیروزی است.
حفظ استقلال سیاسی/اتخاذ مواضع تهاجمی	در جنگ نرم همیشه که در موضع دفاع نباید انسان قرار بگیرد، در موضع تهاجم [هم] باید قرار بگیرد؛ این تهاجم است؛ یکی از وظایف این است؛ حضور فکری؛ مواضع شما روشن باشد. ... پس بنابراین اعلام موضع انقلابی [مهم است]. ۱۲/۰۴/۱۳۹۵
تقویت حوزه مدیریتی	لبنان و حزب‌الله قهرمان نشان دادند که با ایستادگی و با همت والا می‌توان در مقابل

مفهوم	متن فرمایشات
کشور استقامت و پایداری	اسرائیل ایستاد و اسرائیل را شکست داد. ۰۲/۰۸/۱۳۸۵
تقویت حوزه مدیریتی کشور استفاده از ظرفیت‌ها	اسرائیل در سایه‌ی ایستادگی، مقاومت، توکل به خدای متعال و استفاده از همه‌ی ظرفیت و نیروی حزب‌الله و مردم لبنان شکست خورد. ۰۲/۰۸/۱۳۸۵
تقویت حوزه مدیریتی کشور ادوری از افراط و تفریط	... بنابراین توقع اینکه شماها مدبرانه و فکورانه فکر کنید و بدون تندروری، بدون افراط و تفریط توی قضایا، رفتار کنید، توقع زیادی نیست. ۰۴/۰۶/۱۳۸۸
تقویت حوزه مدیریتی کشور اتوکل به خدا	؛ اسرائیل در سایه‌ی ایستادگی، مقاومت، توکل به خدای متعال و استفاده از همه‌ی ظرفیت و نیروی حزب‌الله و مردم لبنان شکست خورد. ۰۲/۰۸/۱۳۸۵
تقویت حوزه مدیریتی کشور اتوکل به خدا	این، نشان‌دهنده این است که امت اسلامی اگر دل به خدا بسپارد، می‌تواند دشمنان اسلامی را متوقف کند. ۱۷/۰۵/۱۳۸۵
تقویت حوزه مدیریتی کشور اعتماد به مردم	البته دشمنان اسلام نیروی مردم را انکار کردند و سیاستمداران را به نیروی ملت‌های خودشان بی‌اعتقاد کردند. به نظر ما یکی از بزرگ‌ترین هنرهای امام راحل ما این بود که این نیروی مردم را شناخت و آن را کشف کرد و از آن بهره گرفت؛ و به مردم اعتماد کرد. ۳۰/۰۵/۱۳۸۵
حفظ و حراست از تفکر انقلابی احساس عزت	همین «احساس عزت» است که به آن‌ها پیروزی می‌دهد؛ ۰۴/۰۷/۱۳۸۵
تقویت حوزه مدیریتی کشور استقامت و پایداری	جنگ‌های امروز دنیا در واقع «جنگ اراده‌ها» است و شما با ایستادگی و استحکام اراده‌ها و استفاده از ظرفیت‌های فراوان کشورتان خواهید توانست بر مشکلات پیروز شوید. ۰۲/۰۹/۱۳۹۴
تقویت حوزه مدیریتی کشور استقامت و پایداری	... توانایی‌های نظامی و امنیتی قدرت‌های مسلط بر عالم، قادر نیستند از ایستادگی یک ملت بکاهند یا به آن ضربه بزنند، ۱۳/۰۶/۱۳۹۳
تقویت حوزه مدیریتی کشور استفاده از ظرفیت‌ها	جنگ‌های امروز دنیا در واقع «جنگ اراده‌ها» است و شما با ایستادگی و استحکام اراده‌ها و استفاده از ظرفیت‌های فراوان کشورتان خواهید توانست بر مشکلات پیروز شوید. ۰۲/۰۹/۱۳۹۴
تقویت حوزه مدیریتی کشور مجاهدت و تلاش مسئولین	هر مقدار ما از معارف اسلامی فاصله بگیریم، از مجاهدت و تلاش و تکاپو دست برداریم، ضرر خواهیم کرد و به همین نسبت در این نبرد تاریخی مرگ و زندگی، عقب خواهیم رفت؛ ضربه خواهیم خورد. ۰۹/۰۸/۱۳۸۶
تقویت حوزه مدیریتی کشور برنامه‌ریزی و اقدام صحیح	اگر ملت ایران و مسئولان نظام اسلامی، ایمان و نشاط و امید خود را حفظ کنند، می‌توانند در پرتو عمل صالح، برنامه‌ریزی صحیح و کار و تلاش پیگیر در چالش با نظام سلطه‌ی جهانی به پیروزی برسند. ۳۰/۰۵/۱۳۸۶
تقویت حوزه مدیریتی کشور استقامت و پایداری	شما افسران جوان جنگ نرم هستید و عرصه‌ی جنگ نرم، بصیرتی عمارگونه و استقامتی مالک اشتروار می‌طلبید؛ با تمام وجود، خود را برای این عرصه آماده کنید. ۲۳/۱۱/۱۳۹۲

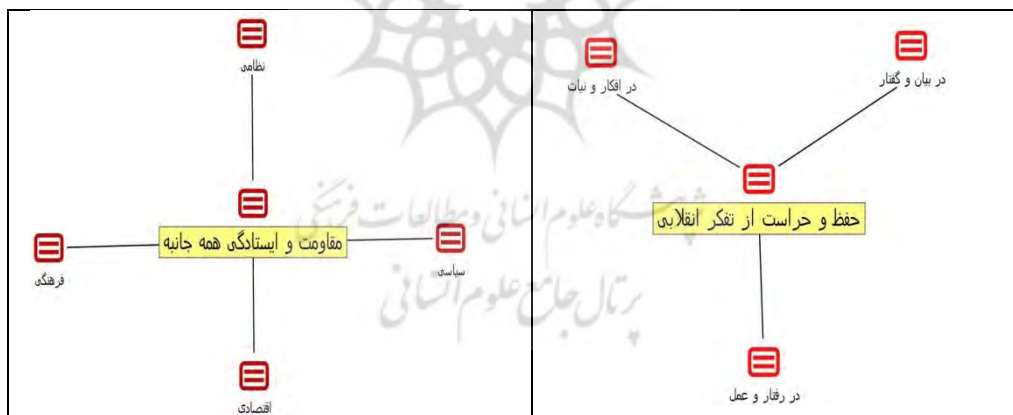
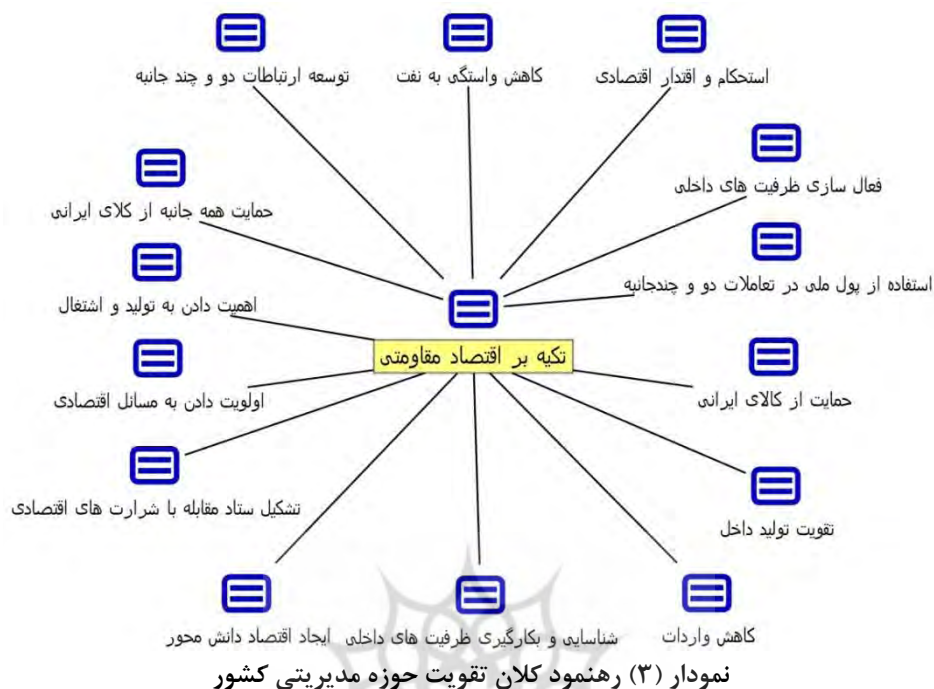

مفهوم	متن فرمایشات
حفظ و حراست از تفکر انقلابی	... احیاء انقلاب در ذهن‌ها، حفظ و حراست از تفکر انقلابی و جهت‌گیری انقلابی در عمل، در بیان، در رفتار، در تصمیم‌گیری‌ها و در مقرران و قوانین؛ این‌ها کارهایی است که می‌تواند جلوی آن وضعیت دهشتناک را بگیرد؛ می‌تواند ملت را در همین جاده‌ی استحکام و استقراری که دارد پیش ببرد. ۱۹/۱۱/۱۳۹۴
حفظ و حراست از تفکر انقلابی/جهاد	خدای متعال می‌فرماید: یا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ الْمُنافِقِينَ؛ دنبال آن‌ها مرو، مراقب باش؛ در جای دیگر می‌فرماید: یا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَ الْمُنافِقِينَ وَ اغْلُظْ عَلَيْهِمْ؛ با کفار و با منافقین مبارزه کن. می‌فرماید «جاهد»؛ نمی‌فرماید «قاتل»؛ «قاتلِ الْكُفَّارِ وَ الْمُنافِقِينَ» [قتال] همیشه لازم نیست، اما جهاد همیشه لازم است.
حفظ و حراست از تفکر انقلابی/جهاد	... باید توجه داشت که این جهاد، علیه دشمن است، علیه دشمن بشریت است، علیه دشمنانی است که به اتکا قدرت خود و زر و زور خود، وجود سنگین و مطامع خودشان را بر بشریت تحمیل می‌کنند. سازش با آن‌ها معنا ندارد؛ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ الْمُنافِقِينَ. ۲۷/۰۹/۱۳۹۵
حفظ و حراست از تفکر انقلابی/جهاد فرهنگی	گاهی جهاد، جهاد سیاسی است، گاهی جهاد فرهنگی است، گاهی جهاد نرم است، گاهی جهاد سخت است، ... ۲۷/۰۹/۱۳۹۵

پس از شناسایی کدهای اولیه، به روش نگاشت‌شناسی و با مشارکت چهار نفر از اساتید و با در نظر گرفتن مجموع فرمایشات احصاء شده، چهار رهنمود کلان مشخص و راه‌کارهای اجرایی فرعی به شرح نمودار ذیل طبقه‌بندی گردیدند.

نمودار (۲) راهکار تقویت حوزه مدیریتی کشور

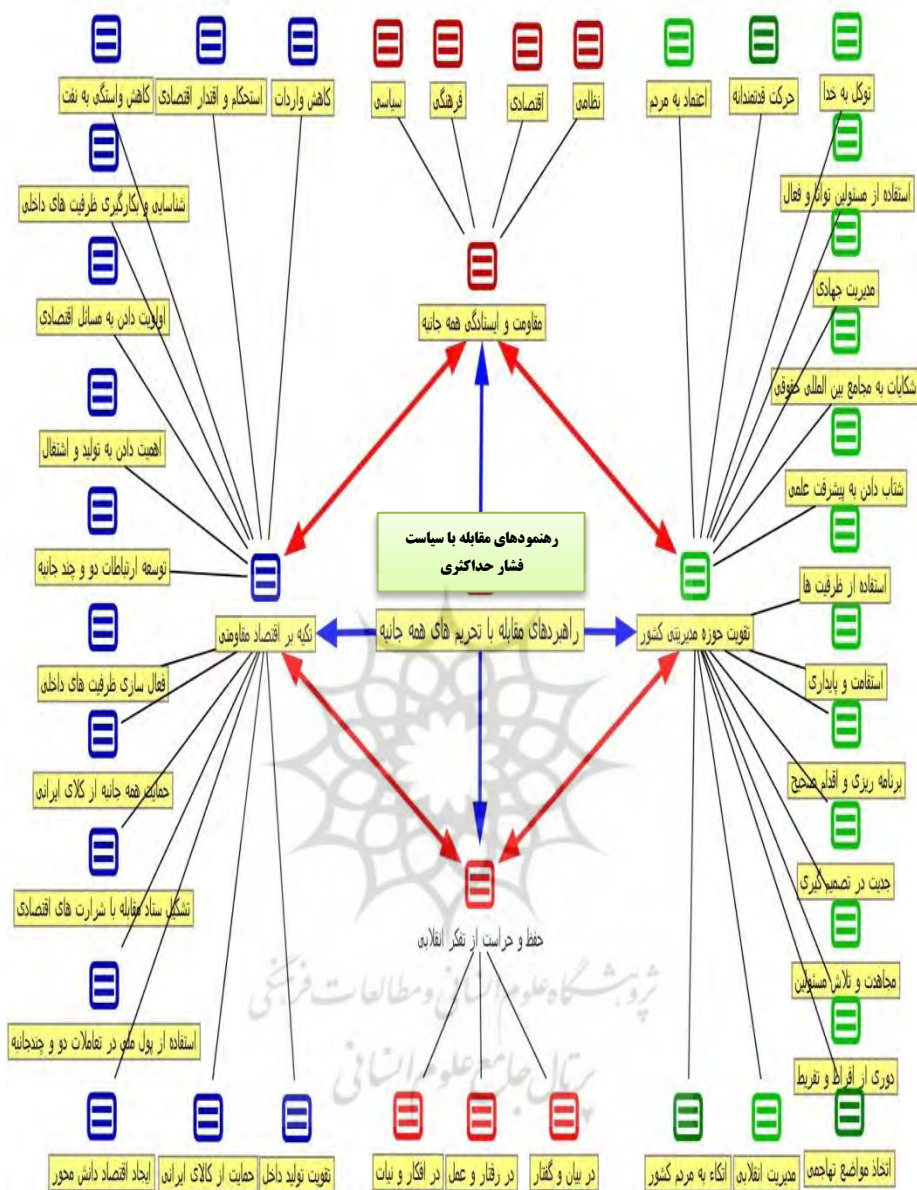
تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

با بررسی فرمایشات و طبقه‌بندی مفاهیم احصاء شده به روش نگاشت شناختی، راه کارهای اجرایی موردنظر مقام معظم رهبری در ذیل چهار عنوان کلان؛ مقاومت و ایستادگی همه جانبه،

حفظ و حراست از تفکر انقلابی، تکیه بر اقتصاد مقاومتی و تقویت حوزه مدیریتی کشور طبقه‌بندی شد.

جدول (۲) راه‌کارهای اجرایی مقابله با سیاست فشار حداکثری

عنوان رهنمود کلان	شاخص‌ها
مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه	مقاومت و ایستادگی فرهنگی
	مقاومت و ایستادگی سیاسی
	مقاومت و ایستادگی اقتصادی
	مقاومت و ایستادگی نظامی
حفظ و حراست از تفکر انقلابی	حفظ و حراست از تفکر انقلابی در بیان و گفتار
	حفظ و حراست از تفکر انقلابی در رفتار و اعمال
	حفظ و حراست از تفکر انقلابی در افکار و نیت
تکیه بر اقتصاد مقاومتی	کاهش واردات
	استحکام و اقتدار اقتصادی
	کاهش وابستگی به نفت
	شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های داخلی
	اولویت دادن به مسائل اقتصادی
	اهمیت دادن به تولید و اشتغال
	توسعه تعاملات دو و چندجانبه
	حمایت همه‌جانبه از کالای ایرانی
	تشکیل ستاد مقابله با شرارت‌های اقتصادی
	استفاده از پول ملی در تعاملات دو و چندجانبه
	ایجاد اقتصاد دانش‌محور
	تقویت تولید داخل
	اعتماد و اتکا به مردم
	حرکت قدرتمندانه
	توکل به خدا
استفاده از مسئولین توانا و فعال	
تقویت حوزه مدیریتی کشور	مدیریت انقلابی و جهادی
	شتاب دادن به پیشرفت علمی
	استفاده از ظرفیت‌ها
	برنامه‌ریزی و اقدام صحیح
	جدیت در تصمیم‌گیری
	مجاهدت و تلاش مسئولین
	دوری از افراط و تفریط
	اتخاذ مواضع تهاجمی

شکل (۲) راه کارهای اجرایی مقاله با تحریم های همه جانبه از دیدگاه مقام معظم رهبری مدظله العالی

نتیجه گیری و پیشنهاد

هدف اصلی این پژوهش شناسایی راه کارهای اجرایی مقابله با تحریم های همه جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران بر مبنای فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) است چراکه بر مبنای فرمایشات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، یکی از چالش های اساسی کشور

چالش‌های بیرونی و وسوسه‌های دشمن است، ... [مسئولین] برای مقاومت‌سازی کشور در قبال تحریم‌های آمریکا، باید کشور را آماده کنند؛ کشور را مقاومت‌سازی کنند.

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که چهار کلان راهکار؛ مقاومت و ایستادگی همه‌جانبه، حفظ و حراست از تفکر انقلابی، تکیه بر اقتصاد مقاومتی و تقویت حوزه مدیریتی کشور از جمله راه‌کارهای اجرایی موردنظر مقام معظم رهبری است که در صورت پیاده‌سازی کامل، توطئه‌های دشمن و سیاست فشار حداکثری دشمن را ناکام خواهد گذاشت و کشور را مقاوم و تهدیدها و فشارهای خارجی را بر فرصتی برای جمهوری اسلامی ایران تبدیل خواهد کرد. یافته‌های این تحقیق با الگوی نفیو (۲۰۱۸) که با استفاده از دو مفهوم درد و استقامت تحریم را تبیین کرده همخوانی دارد و فشار حداکثری با هدف ایجاد درد از طرف دشمنان اعمال می‌گردد و راهکار مقابله آن نیز همان راهکار استقامت است که در فرمایشات مقام معظم رهبری نمود پیدا کرده است.

با عنایت به یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌گردد؛

- همان‌گونه که فناعت، صبر و مقاومت پیامبر (ص) و یارانش در برابر شدائد در شعب ابی‌طالب، باعث شد تحریم‌ها نتواند اثری اساسی علیه بنی‌هاشم داشته باشد و پیغمبر (ص) همراه با بنی‌هاشم سربلند از شعب خارج شدند، اگر مقاومت و ایستادگی در زمینه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و نظامی سرلوحه کار همه و نهادها و همچنین مدیران، مسئولین، کارکنان، جامعه و آحاد مردم قرار گیرد و این جهت‌گیری در همه برنامه‌ریزی‌ها و تصمیمات مدنظر قرار گیرد، شکست و ناکامی دشمن دور از انتظار نخواهد بود.
- همان‌گونه که در شعب ابی‌طالب، حضرت محمد (ص) و یارانش با توکل به خدا، ایمان و اعتقاد به اهداف متعالی خود، صبر و استقامت، همدلی و پشتیبانی همدیگر و دور زدن تحریم‌ها و همچنین استفاده از فرصت‌های محدود ماه‌های حرام، موفق به اداره امور و شکست محاصره شدند، در حوزه مدیریتی کشور نیز باید با توکل به خدا، اعتماد و اتکا به مردم، حرکت قدرتمندانه، استفاده از مسئولین توانا و فعال، بهره‌گیری حداکثری از معافیت‌های تحریمی حداقلی، مدیریت انقلابی و جهادی، شتاب دادن به پیشرفت علمی، استفاده از ظرفیت‌ها، برنامه‌ریزی و اقدام صحیح، جدیت در تصمیم‌گیری، مجاهدت و تلاش مسئولین، دوری از افراط و تفریط و اتخاذ مواضع تهاجمی تقویت گردد.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور در یک برنامه‌ریزی میان‌مدت، وابستگی بودجه

کشور به صادرات نفت را هر سال کمتر و استفاده از سایر ابزارهای مالی مثل مالیات برای تأمین بودجه کشور را جایگزین آن نماید.

- دولت با تدوین دستورالعمل و مقررات لازم، از اسراف در منابع و هزینه‌ها جلوگیری و با استفاده از صرفه‌جویی منابع و محوریت رشد بهره‌وری، تأمین مالی پروژه‌های زیرساختی کشور را در اولویت تأمین قرار دهد.

- وزارت امور اقتصاد و دارایی با همکاری وزارت امور خارجه با دیپلماسی اقتصادی مؤثر
- وزارت امور خارجه با ایجاد همگرایی بین کشورهای تحت تحریم و تشکیل اتحادیه کشورهای تحریم‌شده به‌منظور اقدامات حقوقی، سیاسی و اقتصادی برای مقابله با تحریم اقدام نماید و با همسوسازی سازمان همکاری شانگهای، روسیه، چین، ترکیه، هند و ایجاد پیمان‌های تجاری و مسیرهای جدید مالی و مبادله کالا به کالا، پیمان‌های پولی دوجانبه و ایجاد پوشش کمپین ضدتحریم، اثر تحریم‌ها را بر اقتصاد کشور کاهش دهد.

- دولت با اقامه دعوی حقوقی در دیوان بین‌المللی دادگستری با استفاده از سازوکار اجرایی موجود در معاهدات بین‌المللی علیه آمریکا مستند به تأثیرات ضد حقوق بشری تحریم‌ها، خواستار برچیده شدن تحریم‌ها و یا کاهش آن‌ها گردد.

- دولت در یک برنامه میان‌مدت، برای مردمی کردن اقتصاد و آزادسازی اقتصاد کشور و به‌کارگیری ظرفیت و توان‌بخش خصوصی برای حل مسائل اقتصادی کشور با بهبود فضای کسب‌وکار، مبارزه واقعی با فساد با شفاف‌سازی، جلوگیری از قاچاق و کنترل نرخ ارز اقدام نماید.

به دلیل گستردگی تحریم‌ها، تنوع و تعدد آن‌ها، برای محقق‌مقدور نبود که همه تحریم‌ها را مدنظر قرار دهد، لذا پیشنهاد می‌گردد محققان بعدی در خصوص شناسایی و طبقه‌بندی انواع تحریم‌ها، اثرات این تحریم بر کشور، راهکارهای اجرایی مقابله با تحریم با رویکردهای مختلف و در ابعاد سیاسی و دیپلماتیک، فناوری، نظامی و تحریم‌های اقتصادی بررسی و مطالعاتی را انجام دهند. درزمینه مطالعه تحریم‌ها، الگوهای معتبر علمی وجود نداشت و لذا این مطالعه به روش نگاشت شناختی انجام گردید، لذا پیشنهاد می‌گردد از سایر روش‌های علمی نیز برای مطالعه و بررسی موضوع تحریم‌ها استفاده گردد تا امکان بررسی همه ابعاد و جوانب آن به وجود آید.

قدردانی

از خبرگان توانمندی که در طول پژوهش، دانش خویش را سخاوتمندانه در اختیار محققان این پژوهش قرار دادند و استواری پژوهش حاضر بر مشارکت و دانش این بزرگواران قرار گرفته است بسیار سپاسگزاریم.

منابع

- قرآن کریم.
- فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) وبسایت khamenei.ir
- آذر، عادل و حسن‌زاده کریم‌آباد، حمیدرضا. (۱۳۸۱). نگاشت مفهومی و کارکردهای مدیریتی آن، *فصلنامه چشم‌انداز مدیریت*، شماره ۳ و ۴: ۷۷-۱۰۴.
- جمعی از پژوهشگران (۱۳۹۲)، *روایتی کوتاه از تحریم*، تهران: انتشارات اندیشکده رهنمودی تبیین.
- حدادی، مهدی (۱۳۸۲)، تحریم‌های بین‌المللی، ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین‌المللی، *فصلنامه اندیشه‌های حقوقی*، سال اول، شماره سوم، بهار و تابستان ۸۲، ص ۱۰۹-۱۲۸.
- دلاورپور، افدام و دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۶)، برآورد سیاست‌های تحریمی کنگره آمریکا در دوران پسا برجام، *فصلنامه پژوهش‌های رهنمودی سیاست*، سال هفتم، شماره ۲۶، پاییز ۱۳۹۷.
- رازینی، روح‌الله؛ آذر، عادل و محمدی، مهدی. (۱۳۹۲). ارائه مدل سنجش عملکرد سازمان‌های چابک، *فصلنامه چشم‌انداز مدیریت صنعتی*، شماره ۱۲: ۸۷-۱۰۹.
- رهبر، فرهاد و همکاران (۱۳۹۶) الگوی پارادایمی مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفت‌وگو با امام و رهبری، *فصلنامه مطالعات مدیریت رهنمودی دفاع ملی*، سال اول، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۶، ص ۷-۳۵.
- ریچارد نفیو (۱۳۹۷)، *هنر تحریم‌ها*، ترجمه صادقی، سیدعلی، تهران: انتشارات پیام محراب.
- ضرغامی فرد، مژگان، آذر، عادل. (۱۳۹۴)، تحلیلی بر شیوه نگاشت شناختی در ساختاربندی داده‌های کیفی مطالعات سازمانی. *فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی*، ۳(۱)، ۲ (پیاپی ۸ و ۹)، ۱۸۵-۱۵۹.
- ضرغامی فرد، مژگان و آذر، عادل (۱۳۹۲)، تحلیلی بر شیوه نگاشت شناختی در ساختاربندی داده‌های کیفی مطالعات سازمانی، *فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی*، سال سوم، بهار و تابستان ۱۳۹۳، شماره

۱ و ۲: ۱۵۹-۱۸۵.

- قمی، شیخ عباس (۱۳۹۰). *منتهی الامال*، تهران، مبین اندیشه.
- کرسول، جان دبلیو. (۱۳۹۱). *طرح پژوهشی رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی*. ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای طوس. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه علامه طباطبایی.
- منظور، داوود و مصطفی پور، منوچهر (۱۳۹۲). بازخوانی تحریم‌های ناعادلانه، ویژگی‌ها، اهداف و اقدامات، *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، سال یکم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۲، ص ۲۱-۴۲.
- یزدان فام، محمود (۱۳۹۶). رهنمود دولت ترامپ در مورد ایران؛ اهداف و سازوکارها، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره ۷۵، بهار ۱۳۹۶، ص ۱۸۰-۱۸۵.
- Elson, S. B., & Nader, A. (2011). *What Do Iranians Think? A Survey of Attitudes on the United States, the Nuclear Program, and the Economy*. RAND NATIONAL DEFENSE RESEARCH INST SANTA MONICA CA.
- Tabatabai, A. M. (2019). *Iran's National Security Debate: Implications for Future US-Iran Negotiations*. RAND.
- David A. Baldwin (2015), *Sanctions in Political Science*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition) 2015, Pages 890-892.
- Katzman, K. (2020). *Iran sanctions*. LIBRARY OF CONGRESS WASHINGTON DC CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE.
- Nephew, R. (2017). *The Art of Sanctions*. Columbia University Press.